

Kai D. Bussmann

Uniwersytet Marcina Lutra w Halle, Niemcy

Wpływ zakazu stosowania kar cielesnych na przemoc wobec dzieci w rodzinie w Niemczech

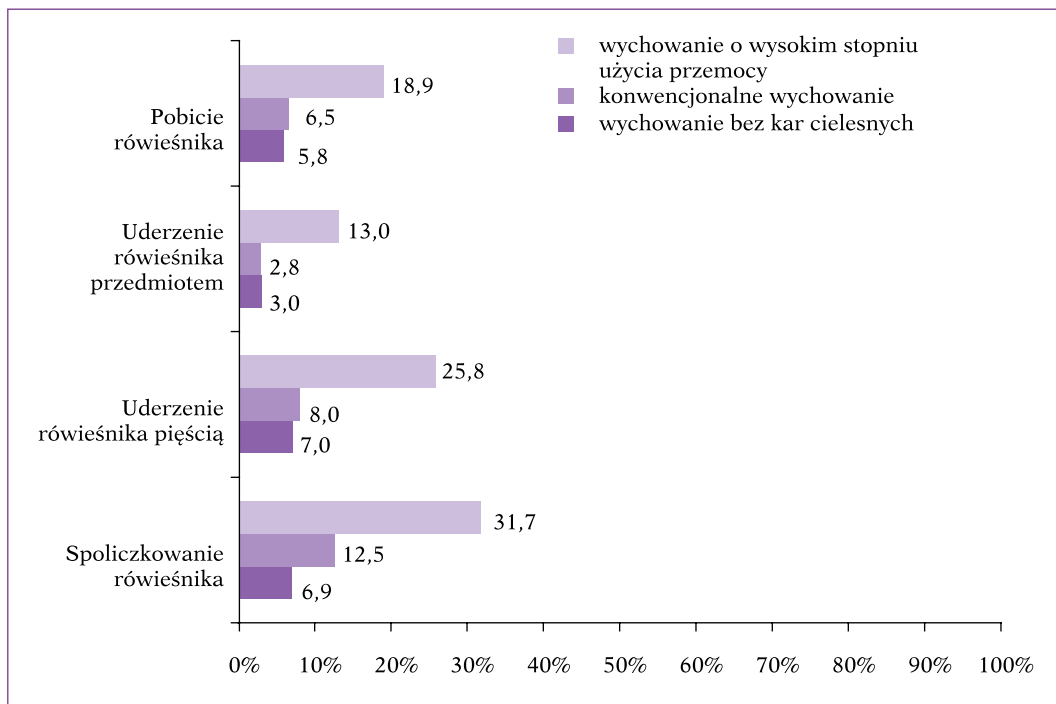
W 2000 r. rząd Niemiec wydał prawny zakaz stosowania kar fizycznych w rodzinie. Przeprowadzenie badań przed i po wprowadzeniu zakazu pozwoliło zbadać efekty wprowadzenia nowego przepisu. Przeanalizowano wyniki uzyskane w badaniu dotyczącym znajomości prawa, własnych doświadczeń oraz postrzegania kar cielesnych i stosunku do nich. Badanie przeprowadzono na reprezentatywnej próbie dorastającej młodzieży ($N = 2000$, 1992 i 2002) i rodziców ($N = 3000$, 1996 i 2001) w Niemczech. Ostatnie badania wykazują znacznie mniejsze rozpowszechnienie kar cielesnych i wysoki stopień aprobaty dla prawnego zakazu ich stosowania. Przede wszystkim jednak wzrosła świadomość prawnych ograniczeń stosowania kar fizycznych przez rodziców. Z tego powodu zakaz stosowania kar fizycznych ma wpływ na zmniejszenie przemocy wobec dzieci w niemieckich rodzinach.

1. Nowa sytuacja prawna

W związku ze zmianą prawa w Szwecji w 1979 r. i imponującym zmniejszeniem przemocy przeciwko dzieciom w rodzinie, rząd Niemiec w listopadzie 2000 r. wprowadził do kodeksu cywilnego jasno sformułowany kategoryczny zakaz stosowania jakichkolwiek kar fizycznych przez rodziców.

Jednym z ważnych argumentów przemawiających za tą reformą był fakt, że

kary cielesne są w dużym stopniu odpowiedzialne za przemoc wśród młodzieży, co wykazało nasze badanie, podobnie jak i wiele wcześniejszych. Dzieci lub nastolatki fizycznie karane czy wręcz maltretowane przez rodziców trzykrotnie częściej popełniają wykroczenia z użyciem przemocy, a w dodatku są to zwykle wykroczenia poważniejsze w skutkach.

Wykres 1. Przemoc wobec dzieci w rodzinie a przemoc wśród nieletnich.

Oznacza to, że chcąc skutecznie zapobiegać przestępczości prawo musi wkraczać w życie rodziny. Przemoc wobec dzieci powinno się traktować poważnie, pod pewnymi względami nawet poważniej niż przemoc wobec dorosłych. Co więcej, rząd niemiecki był przekonany o tym, że karanie fizyczne dzieci łatwo może przeradzać się w ich fizyczne krzywdzenie. Dlatego wprowadzono w prawie całkowity zakaz stosowania jakichkolwiek kar cielesnych.

Reforma w Niemczech wiązała się zatem z wprowadzeniem przysługującego wszystkim dzieciom obywatelskiego prawa do wychowania bez przemocy. *Dzieci mają prawo do wychowania wolnego od przemocy. Stosowanie kar cielesnych, dręczenia psychicznego i innych poniżających dziecko praktyk jest zabronione* (§ 1631 II BGB, kodeksu prawa cywilnego). Dzieci w Niemczech nie mogą jednak wnosić do sądu sprawy o łamanie ich prawa o wychowaniu wolnym od przemocy. Nowa ustawa ma przede wszystkim znaczenie symbo-

liczne, chociaż wiążą się z nią także godne uwagi konsekwencje prawne.

Przed wprowadzeniem tej ustawy kodeks cywilny usprawiedliwiał stosowanie surowych kar cielesnych. Nowy przepis wyklucza prawne uzasadnienie używania przemocy jako środka wychowawczego. Rodzice nie mogą bronić się twierdząc, że ich zachowanie było „rozsądną karą”. Zgodnie z prawem niemieckim oznacza to, że fizyczne karanie własnego dziecka jest przestępstwem (por. § 223 StGB, kodeksu karnego), które może być ścigane przez prokuratora. Niemniej jednak nie zanotowano wzrostu liczby oskarżeń w sprawach karnych, i – opierając się na doświadczeniach szwedzkich – nie spodziewa się w Niemczech takiego wzrostu.

W praktyce sądów cywilnych jednak konsekwencje tego przepisu są głębsze, ponieważ narzuca on sędziom w sądach rodzinnych surowsze kryteria, którymi mają się kierować w decyzjach o dobru dziecka i opiece nad dzieckiem – zwłaszcza przy rozwodach.

Mimo tych konsekwencji w prawie karnym i cywilnym, to nie one były głównym celem wprowadzenia zakazu stosowania przemocy wobec dzieci w rodzinie. Najważniejszą intencją ustawodawcy była zmiana nastawienia do codziennej praktyki wychowawczej. Nowy przepis daje dzieciom symboliczne prawo do wychowania bez przemocy. Warto także podkreślić, że zmiana prawa nie miała na celu wtrącania się w prywatność „dziecięcego pokoju” czy wręcz wysyłania tam prokuratora, chociaż nowy zakaz ostatecznie oznacza uznanie każdej „rozsądnej kary” za przestępstwo.

W tym miejscu chciałbym przedstawić wyniki naszych badań, które zostały zaprojektowane tak, aby można było ocenić pierwsze skutki wprowadzonej zmiany prawnej. W imieniu Federalnego Mini-

sterstwa Sprawiedliwości i Federalnego Ministerstwa do spraw Rodziny przeprowadziliśmy 3000 wywiadów „twarz w twarz” z rodzicami oraz 2000 wywiadów z nastolatkami w wieku od 12 do 18 lat (w 2001 i 2002 r.). Wyniki badań można było porównać z podobnymi badaniami prowadzonymi w latach 90. (Frehsee 1996; Bussmann 1996). W badaniach użyto analogicznych pytań w odniesieniu do tych samych tematów, dzięki czemu wyniki obu tych badań są porównywalne. Co więcej, w listopadzie 2001 r. przebadaliśmy podejście do kar fizycznych i stopień akceptacji takich praktyk u specjalistów pracujących w państwowych i prywatnych organizacjach na rzecz dzieci (posłużyliśmy się w tym badaniu ankietą pocztową).

2. Zmiany w stylu karania dzieci

To, co mówili o sobie rodzice, a także informacje uzyskane od nastolatków wykazały, że w dalszym ciągu różne formy dyscypliny i sankcji są obecne w rodzinach. Nie oczekiwano jednak, że cykl przemocy zostanie radykalnie przerwany. Mimo to odnotować można zauważalną zmianę, która nastąpiła na przestrzeni ostatnich lat (w przypadku rodziców – sześciu, nastolatków – dziesięciu). Zgodnie z informacjami uzyskanymi od

rodziców i nieletnich „klaps” utracił pierwsze miejsce wśród sankcji stosowanych w rodzinie. Obserwujemy znaczny spadek stosowania przemocy o ponad 10%: z 72% do 59% – jeśli chodzi o odpowiedzi rodziców, lub z 81% do 69% – zgodnie z odpowiedziami udzielanymi przez nastolatków. Nie od rzeczy byłoby zatem stwierdzenie, że w wychowaniu dzieci jest dziś mniej przemocy, niż kiedykolwiek w historii.

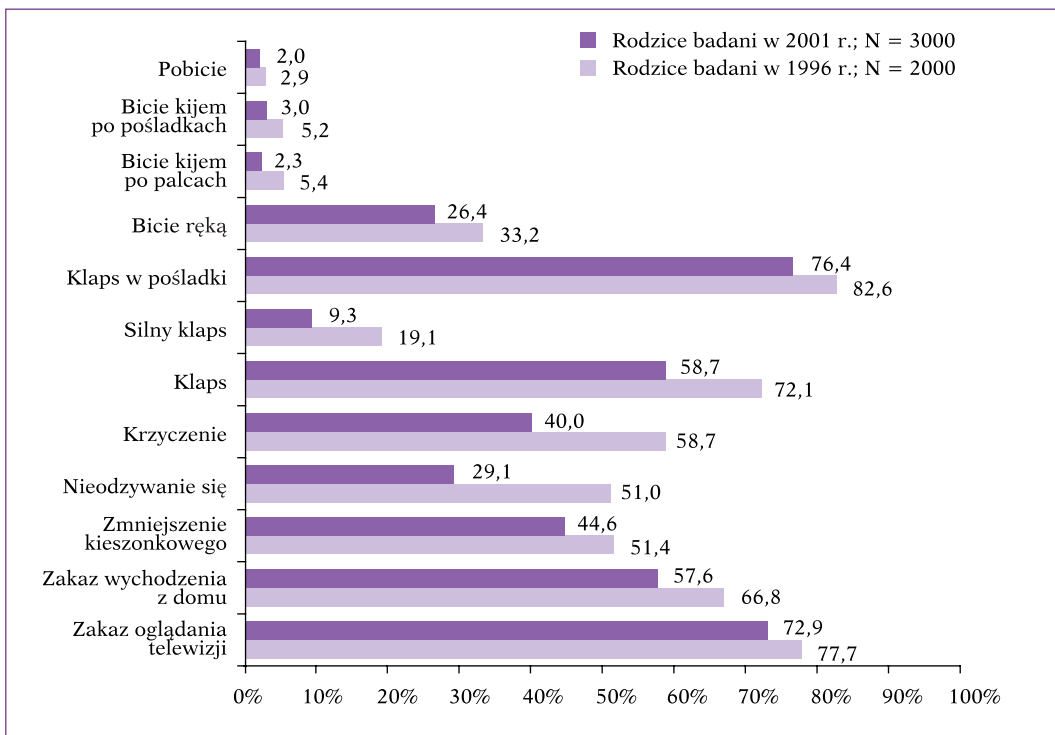
3. Postrzeganie zmiany prawnej

Celem wprowadzenia zakazu stosowania kar cielesnych w Niemczech była przede wszystkim zmiana podejścia do wychowania dzieci. Jednakże nawet prawo o symbolicznym znaczeniu wymaga powszechnego odnotowania. Przede wszystkim muszą tu być spełnione trzy warunki:

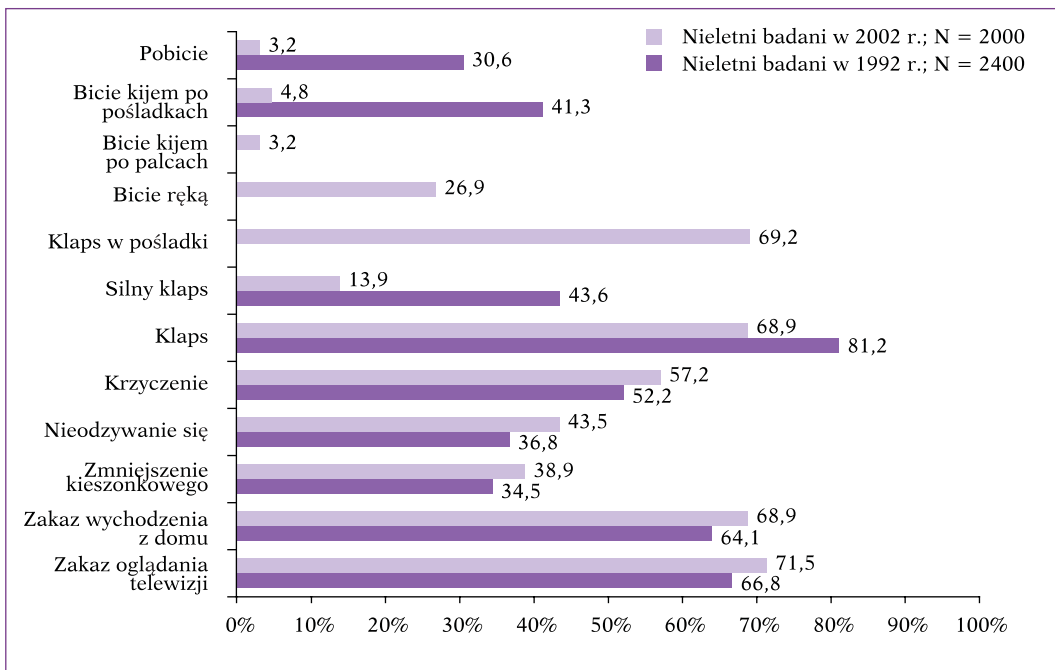
- zakaz musi być wyraźny i zrozumiały, aby zminimalizować możliwość rozbieżnych interpretacji;

- norma musi przejść przez wszystkie kręgi komunikacji w społeczeństwie i musi w nich zacząć funkcjonować;
- nowy zakaz stosowania kar fizycznych nie może się spotkać z silną dezaprobatą społeczną.

Z pewnością łatwo jest spełnić pierwszy warunek, chociaż w różnych krajach ustalenia prawne są w dalszym ciągu zbyt niejasne. Przykładem może być Austria,

Wykres 2. Kary, których rodzice użyli chociaż raz (1996 r. i 2001 r.)

Wykres 3. Kary, których nieletni doświadczyli chociaż raz (1992 r. i 2002 r.)

gdzie zabronione jest po prostu stosowanie „przemocy”, ale brakuje precyzyjnej definicji znaczenia, która dawałaby pewność, czy swym zakresem obejmuje również kary fizyczne.

Tak jak miało to miejsce w przypadku Szwecji, prawodawstwo niemieckie starało się jednoznacznie określić granice. Wartości kryjące się za wydanym prawem do wychowania wolnego od przemocy są wyraźnie określone. Jasne są też wynikające zeń normy. W dodatku w drugim zdaniu tego samego paragrafu „przemoc” jest bardzo precyzyjnie zdefiniowana. Wszelka „kara fizyczna” określona jest tutaj jednoznacznie jako niezgodna z prawem, przez co jakiegokolwiek inne interpretacje stają niemożliwe. (*Stosowanie kar cielesnych, dręczenia psychicznego i innych poniżających dziecko praktyk jest zabronione – § 1631 II BGB, kodeksu prawa cywilnego*).

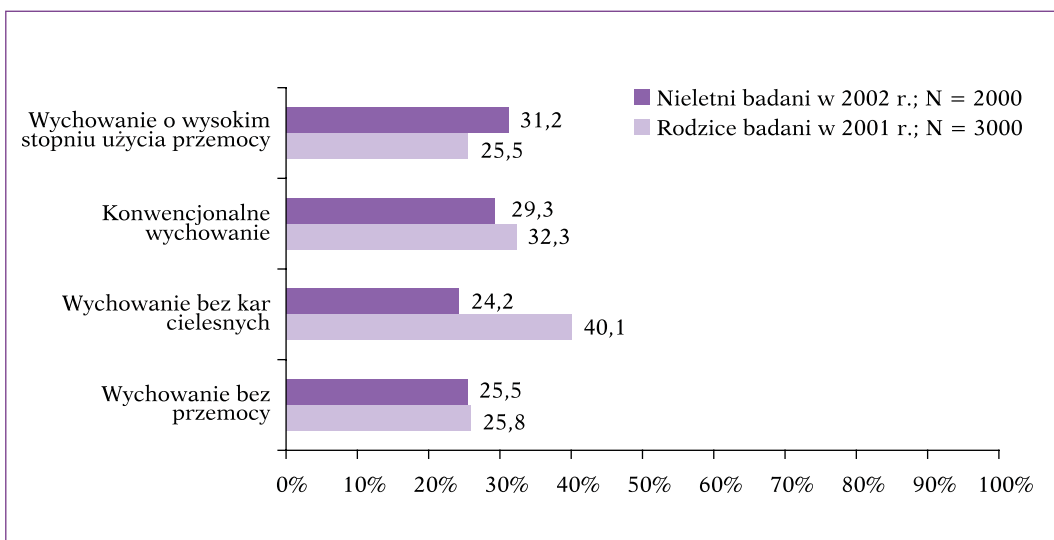
W odróżnieniu od pierwszego, drugi warunek został spełniony jedynie częściowo. Choć rząd niemiecki prowadził ogólnonarodową kampanię prasową i telewizyjną, której koszt wyniósł około 2,5 mln euro, jedynie około 25%–30%

grupy docelowej (rodziców i młodzieży) odnotowało tę radykalną zmianę prawną.

Wielokrotne dalsze analizy pokazały, że relatywnie niski odsetek osób, które dowiedziały się o owej zmianie, był spowodowany brakiem zainteresowania tymi programami i wrażliwości na nie. Główną przyczyną było zbyt małe wyeksponowanie tematu zmiany prawa w mediach.

Z powodu niedostatecznej reklamy i działań promocyjnych w mediach, wprowadzenie zakazu nie odniosło w Niemczech takiego sukcesu, jak w Szwecji. Dla porównania, w Szwecji po roku od momentu wprowadzenia nowego zakazu stosowania kar fizycznych wiedziało o nim aż 99% społeczeństwa.

Niemniej jednak odsetek osób, które dowiedziały się o nowym zakazie, wynoszący prawie 30% wśród rodziców i młodzieży, jest wynikiem do przyjęcia i stanowi ważny pierwszy krok, zwłaszcza jeśli weźmiemy pod uwagę wyniki badania wśród pracowników państwowych i prywatnych instytucji na rzecz dzieci (np. „*Kinderschutzbund*” – instytucji opieki społecznej nad dziećmi). Ponad 90% pracowników jest dobrze poinformowanych o zmianie

Wykres 4. Odsetek rodziców i nieletnich posiadających wiedzę o zmianie prawnej, a przemoc stosowana i doświadczana w rodzinie

prawnej. W związku z wykonywaną pracą przyczynią się oni do przekazywania tej wiedzy dalej.

Co więcej, kampania dotarła niemal do każdej grupy w jednakowym stopniu, chociaż lepsze rezultaty odniosła w odniesieniu do rodziców mających mniejsze problemy wychowawcze. Jedynie 26% rodziców posługujących się stylem wychowawczym o wysokim stopniu użycia przemocy

wiedziało o zmianie prawnej, co można porównać z wynikiem grupy rodziców o „konwencjonalnych” metodach wychowawczych, w której odsetek ten wyniósł 32%. Lepsze wyniki odnotowano wśród młodzieży. Młodzi ludzie pochodzący z rodzin stosujących najsurowsze kary fizyczne i wymierzających je najczęściej byli lepiej poinformowani, a odsetek osób wiedzących o nowym zakazie wyniósł 31%.

4. Podejście do wychowania i zmiany prawnej

Po roku obowiązywania nowego prawa trudno jest oczekiwać jakichś istotnych zmian w zachowaniu. Dlatego trzeba znaleźć wytłumaczenie tak znacznego spadku przemocy w rodzinie. Zgodnie z naszymi wynikami badań, a także z międzynarodowymi tendencjami, należałoby się spodziewać zmiany nastawienia wśród rodziców, ponieważ to owo nastawienie może być odpowiedzialne za stałe zmniejszanie się powszechności kar cielesnych jako metody wychowawczej.

Na przykład teorie i badania nad zmianami w systemie wartości we współczesnych społeczeństwach wskazują na to, że użycie przemocy jako metody wychowawczej stopniowo spada. Wiele międzynarodowych badań wykazuje wzrost poparcia dla wychowania bez przemocy i rosnącą dezaprobatę wobec jej stosowania także w krajach, gdzie nie wprowadzono jakichkolwiek prawnych zakazów. Dlatego z dużym krytycyzmem spotkało się twierdzenie o silnym wpływie zakazu stosowania kar cielesnych w Szwecji (Roberts 2000; Larzelere, Johnson 1999 i krytyka np. Durrant 1999, 2000; Edfeldt 1996, Palmérus 1999; Stattin i in. 2000).

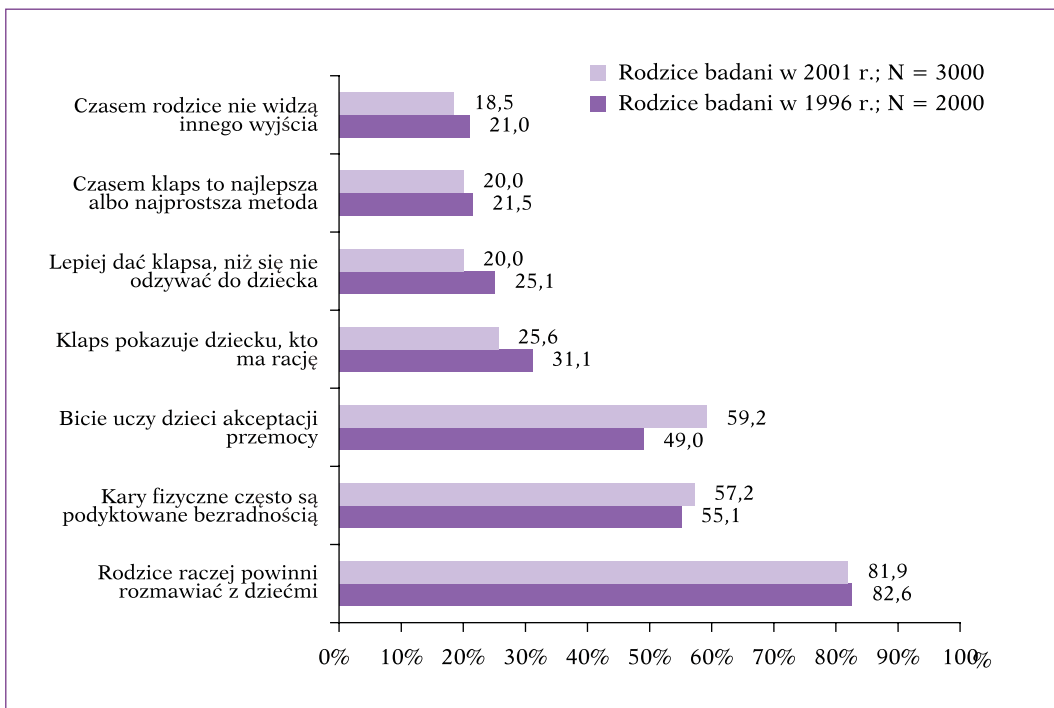
Co zaskakujące, podczas naszych badań nie odnotowaliśmy szczególnych zmian w podejściu do wychowania, chociaż możemy porównać dane zebrane w na przestrzeni nawet dziesięciu lat. Na przykład w dalszym ciągu 82% badanych zgadza się ze zdaniem: *Rodzice powinni więcej rozmawiać z dziećmi, niż je bić.*

Można jedynie zaobserwować niewielki, lecz konsekwentny wzrost dezaprobaty względem stwierdzeń, które uzasadniają dawanie klapsów ze względów wychowawczych, czy sytuacyjnych. Jednakże w sumie już od ponad dziesięciu lat jedynie mniejszość rodziców wierzy w korzyści płynące ze stosowania kar fizycznych w wychowaniu dzieci. Ogólnie rzecz biorąc zmiana nastawienia do wychowania wydaje się bardzo mała.

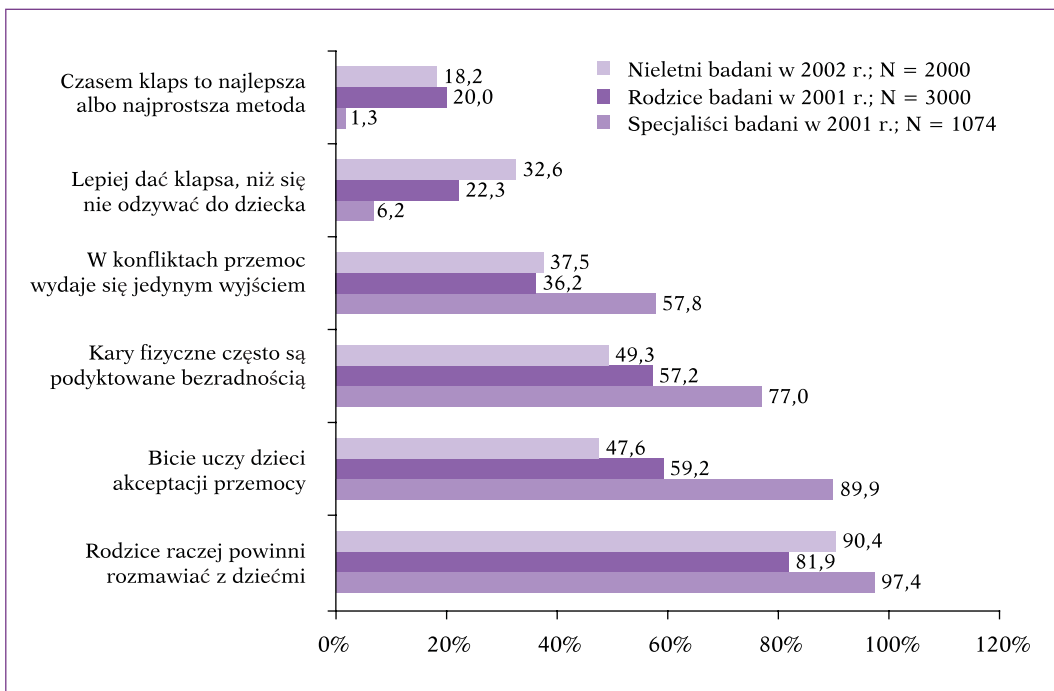
Ponadto większość rodziców postrzega bicie dzieci nie jako skuteczną formą dyscyplinowania, ale raczej jako wynik utraty kontroli, czy też jako nadmierną reakcję w danej sytuacji. Coraz ważniejsze stają się zdecydowanie werbalne formy reagowania. Odpowiadając na kolejne pytania, zdecydowana większość aprobejuje wychowanie bez przemocy: 87% rodziców uważa to za ideał, w tym nawet 75% rodziców, którzy mają skłonność do stylu wychowawczego o wysokim stopniu użycia przemocy (około 16%).

Zakaz stosowania kar cielesnych spotyka się też z dużą akceptacją w społeczeństwie niemieckim (dokładnie – wśród rodziców) oraz, co nie powinno dziwić, u specjalistów pracujących na rzecz dzieci.

Podsumowując, niewielka zmiana podejścia do wychowania nie może wytłumaczyć tak pokażnej zmiany na poziomie zachowania. Zatem prawdopodobnie to inne czynniki wpłynęły na zmianę karania dzieci i młodzieży w domach.

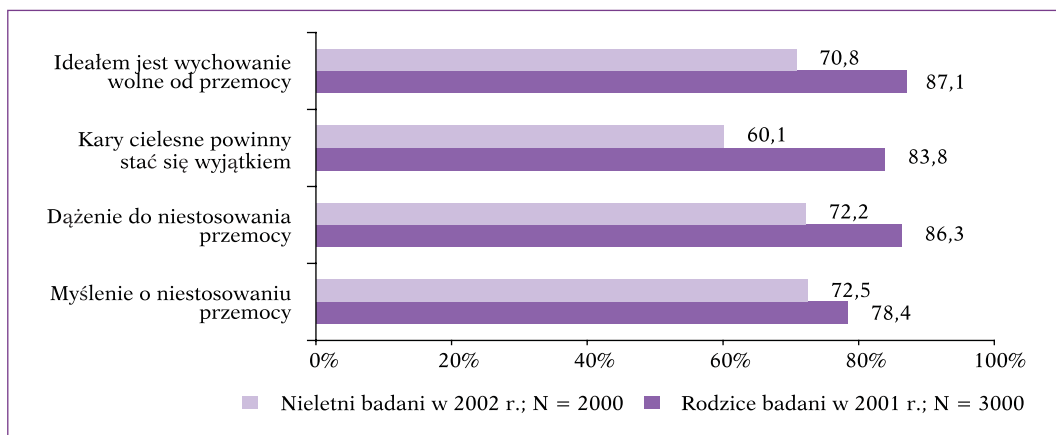
Wykres 5. Wychowawcze uzasadnienia kar cielesnych (1996 r. i 2001 r.), rodzice. Odpowiedzi całkowicie lub raczej się zgadzam

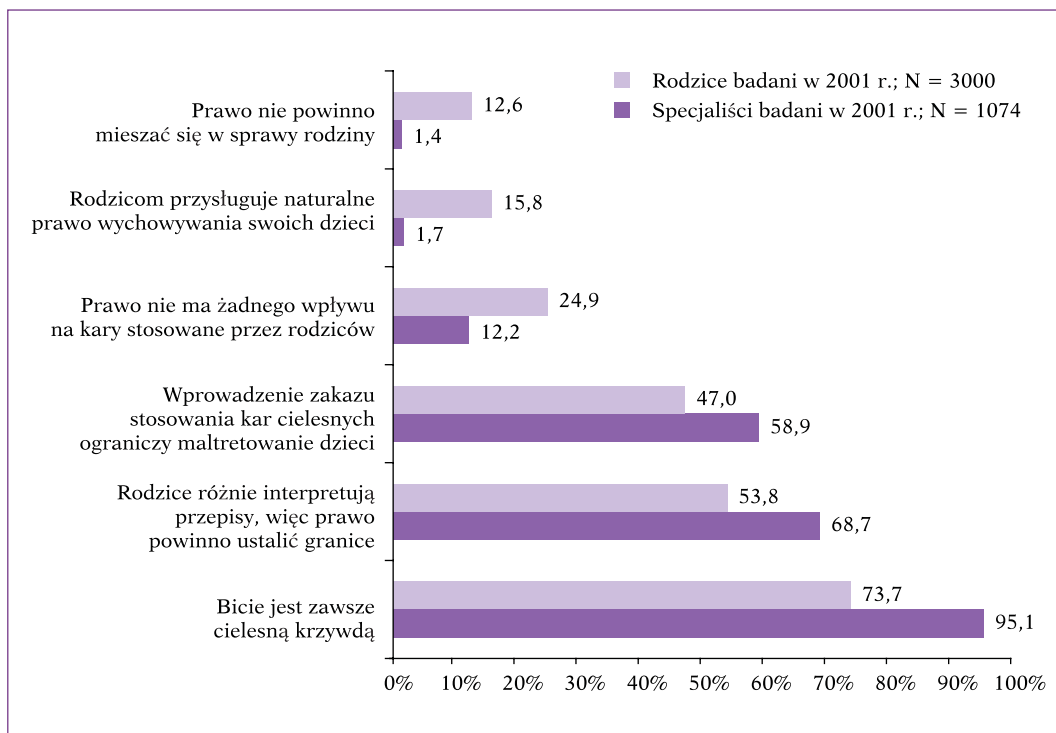
Wykres 6. Wychowawcze uzasadnienie kar cielesnych, specjaliści, rodzice i nieletni. Odpowiedzi całkowicie się zgadzam lub raczej się zgadzam

W dalszej analizie doszliśmy do wniosku, że ważnym czynnikiem był wzrost poziomu wykształcenia, przede wszystkim wśród kobiet. Istnieje korelacja pomiędzy poziomem wykształcenia a sty-

lem karania, więc – generalizując – lepiej wykształcone społeczeństwo częściej odrzuca przemoc jako sposób rozwiązywania konfliktów, a zatem używa mniej przemocy jako metody wychowawczej.

Wykres 7. Dążenia w wychowywaniu dzieci. Ideale rodziców i nieletnich

Wykres 8. Stosunek do wprowadzenia zakazu stosowania kar cielesnych. Rodzice i specjaliści

5. Wpływ nowej ustawy na ocenę legalności praktyk rodzicielskich

Szukając dodatkowych przyczyn, musimy jednak wziąć pod uwagę fakt, że społeczeństwo może usiłować mieć wpływ na proces zmian przez wzmacnianie i popieranie go zarówno na polu dyskursu publicznego, jak i restrykcji prawnych. Tak jak w wielu innych krajach, zakaz wprowadzony w Niemczech poprzedziła długa debata publiczna na temat reformy prawa.

Obecny zakaz był też w końcu drugą zmianą prawną w ciągu trzech lat. W 1998 r. ówczesny rząd wprowadził zakaz krzywdzenia dzieci, który wyraźnie zakazywał stosowania surowych i bolesnych kar (patrz: Frehsee 1996). Co więcej, w ostatnich dziesięcioleciach zgłaszano liczne projekty podobnych reform, ale nigdy wcześniej nie zostały one uchwalone przez parlament. Dlatego powinniśmy patrzeć z szerszej perspektywy na dyskurs publiczny dotyczący zakazu stosowania kar cielesnych.

W badaniu założyliśmy zatem, że dyskusja publiczna na temat zakazu kar fizycznych w rodzinie może tłumaczyć zmianę zachowania, a tym bardziej wpływać na świadomość i wrażliwość prawną.

W dalszej analizie uznaliśmy zmienną związaną z postrzeganiem różnych form przemocy jako zgodnych lub niezgodnych z prawem za ważny wskaźnik znaczenia świadomości prawnej.

Nasza hipoteza znalazła dobitne potwierdzenie w tym badaniu porównawczym, ponieważ pokazuje ono znaczną zmianę w świadomości prawnej czy wrażliwości prawnej, jak będziemy ją także nazywać. Wszystkie kary są częściej oceniane jako niezgodne z prawem, niż w ubiegłoletnich badaniach. Różnica ta wynosi między 20% a 30%. Nawet w przypadkach poważnej przemocy obserwujemy większą wrażliwość prawną.

Mimo to można uznać, że owa wyraźna zmiana świadomości prawnej opiera

się przede wszystkim na zmianie wartości społecznych, która wpłynęła na stosunek do wychowania i na zachowanie, a także na świadomość prawną.

Dlatego można mieć wątpliwości, czy jakkolwiek zmiana prawna może mieć wpływ na stosunek tych, do których jest adresowana. Aby zbadać zasadność takich zarzutów, które mogłyby się pojawić, podzieliliśmy badanych na dwie grupy, które nazwaliśmy „ekspertami” i „nie-ekspertami”. Jeśli dyskurs prawny ma wpływ na wrażliwość prawną, powinniśmy oczekiwać znaczącej różnicy pomiędzy osobami, które twierdziły, że były poinformowane o wprowadzeniu nowego prawa i tymi, które go nie знаły.

Pierwsze wyniki wykazały brak znaczącej różnicy w zachowaniu „prawnych ekspertów”, co nie było zaskoczeniem. Za ledwie rok, który upłynął od wprowadzenia reformy, jest zbyt krótkim okresem, aby mógł spowodować znaczące zmiany. Jednakże, porównując dwie grupy, odnaleźliśmy – oprócz przypadku „klapsa” – znaczące i konsekwentnie surowsze oceny wszelkich form kar fizycznych w grupie „ekspertów”.

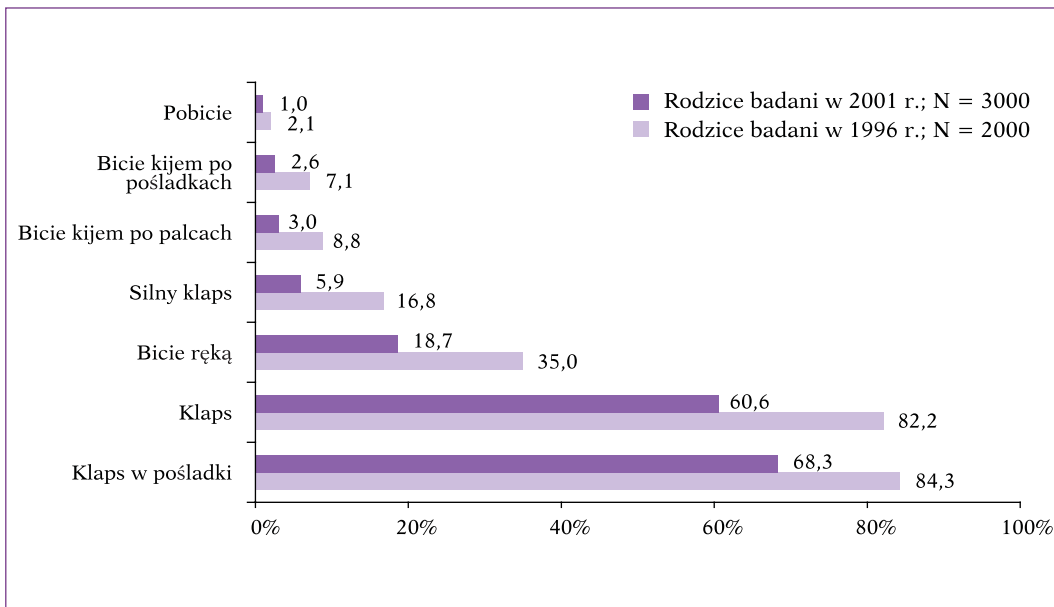
Przeprowadziliśmy też analizę za pomocą regresji wielorakiej, co pozwoliło nam kontrolować wiele zmiennych. Pierwszy wniosek jest taki, że uznanie łagodnych kar cielesnych (takich jak klapsy) za zgodne bądź niezgodne z prawem nie ma może być tłumaczone wpływem kampanii. Można jednak dowieść istnienia związku między taką oceną a kampanią w odniesieniu do surowych kar, chociaż związek pomiędzy zmiennymi „postrzeganie kampanii” i „ocena legalności stosowania surowych kar” okazał się dosyć słaby.

Podsumowując, można stwierdzić, że już w pierwszym roku obowiązywania nowej ustawy przyczyniła się ona do zmiany świadomości prawnej. Ten wynik może być dowodem na fundamentalne znacze-

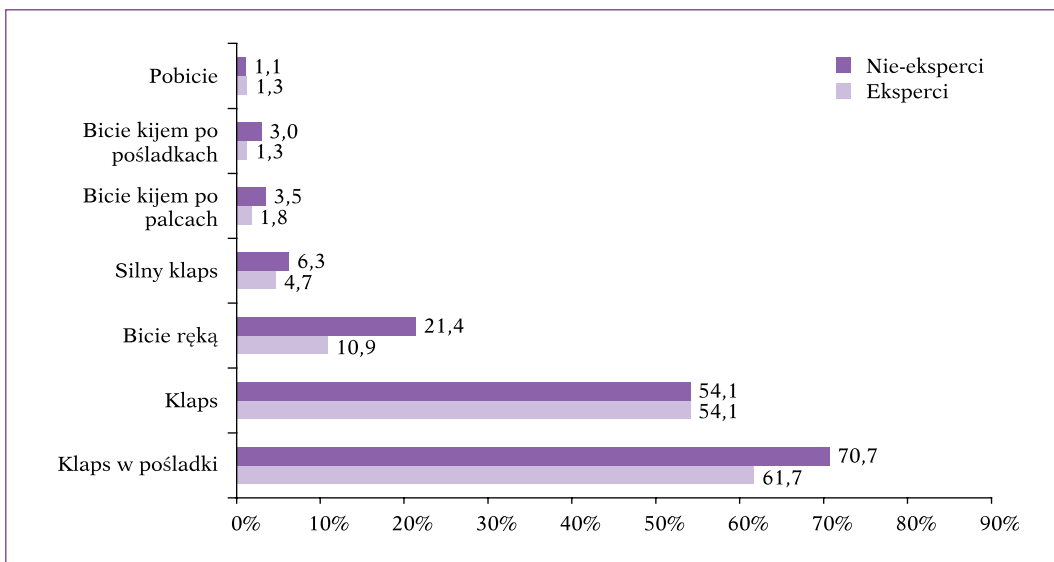
nie prawa, choć także i na znaczenie poprzedzającej wprowadzenie nowej ustawy debaty nad owym zakazem.

Zakaz ma wpływ na świadomość prawną i przypuszczalnie także na podejście do

wychowania, a ostatecznie również na zachowanie rodziców. Ten długi ciąg zależności wykazywany był już we wcześniejszych pracach (Bussmann 1996).

**Wykres 9. Ocena legalności kar fizycznych (1996 r. i 2001 r.).
Następujące kary postrzegano jako zgodne z prawem**

**Wykres 10. Ocena legalności kar cielesnych.
Następujące kary postrzegano jako zgodne z prawem
Eksperti (znający nowe prawo) i nie-eksperti (nieznający nowego prawa)**

6. Wpływ prawa na komunikację i postrzeganie

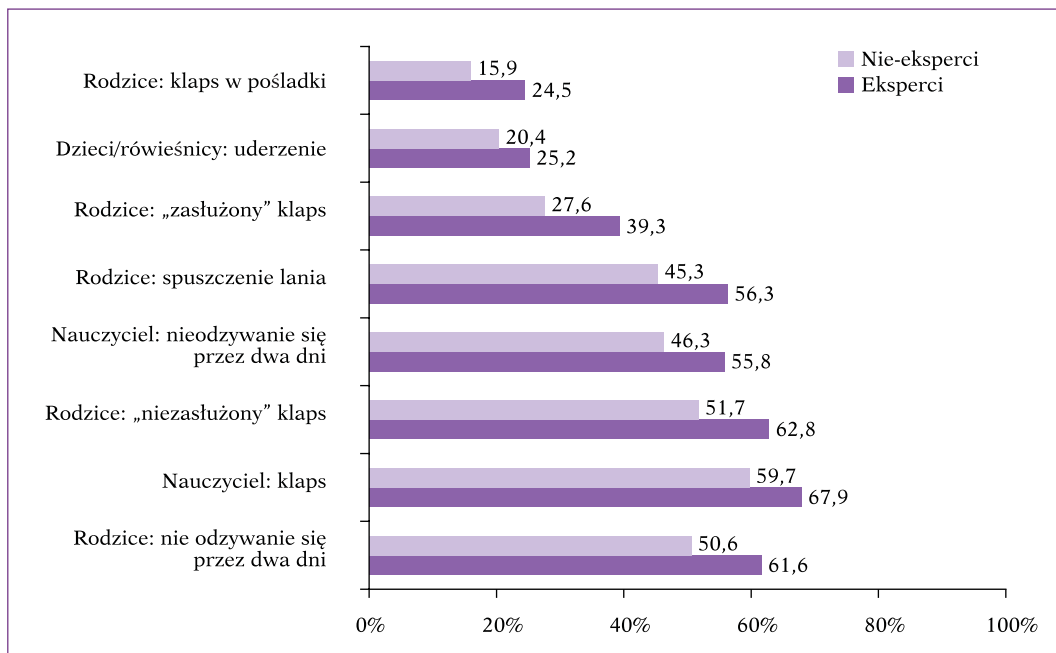
Jeśli rozszerzymy rozumienie wpływu prawa, dostrzeżemy dodatkowe, bardziej subtelne skutki i będziemy mogli poddać je empirycznemu badaniu. Głównym założeniem jest, że prawo nie „kieruje” ludzkim zachowaniem – wszystkie badania kryminologiczne wskazują na jego ograniczenia – ale jako środek komunikacji może wpływać na zachowanie (Bussmann 1996).

Z perspektywy teoretycznej definicja „przemocy” odgrywa ważną rolę. Jeśli weźmiemy pod uwagę, że użycie terminu „przemoc” zawiera sąd wartościujący i że nie może być uznane za ocenę obiektywną stanu rzeczy, zmiana używanego języka uwrażliwi postrzeganie członków społeczeństwa, a na dłuższą metę będzie wywierać wpływ na ich zachowanie.

Dlatego też w badaniu użyliśmy różnych nazw na przemoc w różnych sytuacjach społecznych. Jeśli porównamy pojęcie przemocy we wspomnianych wyżej gru-

pach – „ekspertów od nowego prawa” oraz „nie-ekspertów” – różnice ukształtowały się zgodnie z przewidywaniami. Porównując wyniki uzyskane w tych dwóch grupach, dostrzeżemy bezsprzeczny i jasny wpływ użytych sformułowań. Ci, którzy wiedzieli o zmianie prawa, wykazują większą wrażliwość w stosunku do przemocy.

Z powodów, o których już wspominałem, przeprowadziliśmy analizę przy zastosowaniu regresji wielorakiej, aby ocenić wynik działania nowego prawa (czy raczej wiedzy o nim). Analiza ta potwierdziła, że nowa ustawa ma wyraźne oddziaływanie, chociaż związek ten jest raczej słaby, podczas gdy inne zmienne są silniejsze. Prawdopodobnie związane jest to z dość krótkim czasem obowiązywania zmienionego prawa. Mimo to postrzeganie reformy prawnej ma stwierdzony, niewielki wpływ na definiowanie przemocy w rodzinie.

Wykres 11. Jakie zachowania uznawane są za przemoc?
Rodzice znający nowe prawo (eksperti) i rodzice nieznający nowego prawa (nie-eksperti)

7. Prawo jako bodziec do rozmów w rodzinie

Nowa ustawa odnosi skutki nie tylko w tej dziedzinie, która raczej należy do psychologii postrzegania, lecz jest w stanie wpływać też na sposób rozwiązywania konfliktów. Zakaz stosowania kar cielesnych ma symboliczny wpływ, jak wykazały to wcześniej cytowane analizy, ale pełni też bardzo konkretną i pomocną funkcję.

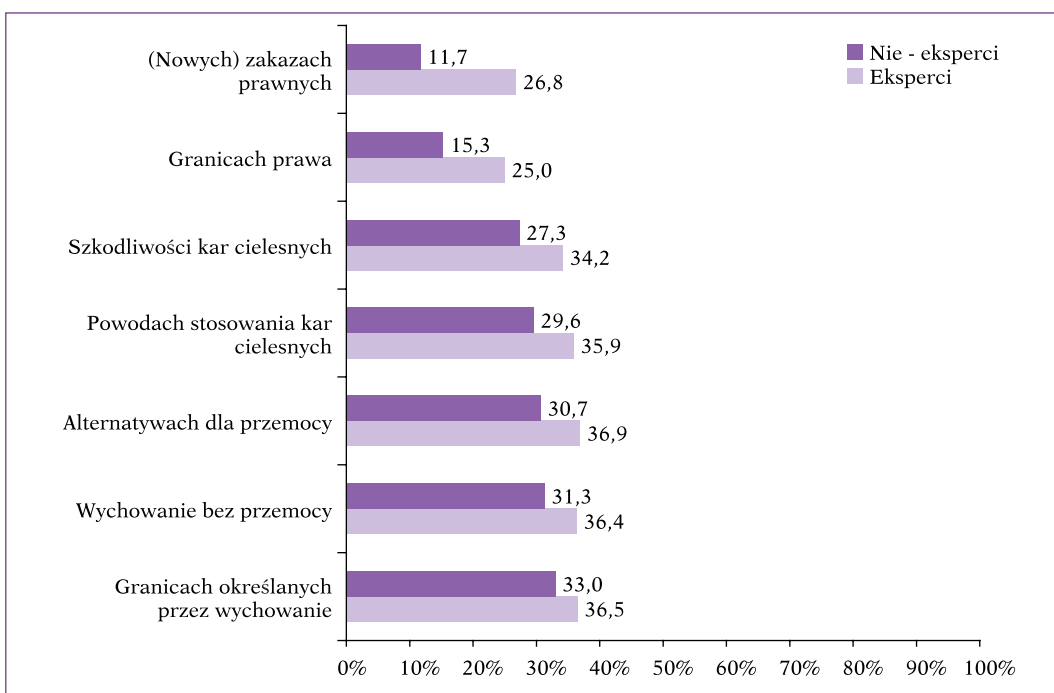
Zwolennicy podejścia społeczno-prawnego podkreślaliby znaczenie norm prawnych w pobudzaniu komunikacji, ponieważ określają one kryteria w związku z ukrytymi konfliktami, w tym przypadku – karami cielesnymi. Ludzie mogą połączyć je z formami dyskursu, w tym przypadku do wychowawczego czy nawet prawnego dyskursu, o ile istnieje zakaz karania fizycznego.

Wychodząc z takich założeń teoretycznych, zapytaliśmy rodziców i młodzież o to, jak często rozmawiają o karach fizycznych

i jakich używają argumentów. Wyniki w obu grupach były bardzo zbliżone, skupię się zatem na badaniu wśród młodzieży.

Po pierwsze, badania pokazały, że w rodzinach dyskutuje się o wielu aspektach przemocy jako środka wychowawczym. Aspekty związane z prawem zajmują wśród nich niebagatelną pozycję. 21%–37% młodych ludzi zadeklarowało, że w rodzinnych rozmowach o przemoc zwracało uwagę na kwestie prawne, chociaż większość z nich bardziej ogólnie zwracało uwagę na istniejące ograniczenia prawne (37%).

W dodatku, co potwierdza naszą hipotezę, procent ten wzrasta znacząco, gdy młodzi ludzie (a także rodzice) wiedzą o nowym zakazie. W analizie znów wprowadziliśmy rozróżnienie badanych na „ekspertów” – poinformowanych o zmianie prawa i „nie-ekspertów”, którzy o tym nie wiedzieli.

Wykres 12. Rozmowy o karach cielesnych między rodzicami/partnerami/przyjaciółmi. Rodzice znający nowe prawo (eksperci) i rodzice nieznający nowego prawa (nie-eksperci). Rozmawialiśmy o... (można wybrać kilka odpowiedzi)

Porównanie tych dwóch grup jasno pokazuje, że komunikacja na temat stosowania kar fizycznych jest częstsza, gdy młodzi ludzie wiedzą o zmianie prawa. W rozmowach rodzinnych przede wszystkim poruszano często takie kwestie, jak alternatywy wobec przemocy (65%) i szkodliwości kar cielesnych (55%). Dlatego też reforma prawa rozszerza się na związane z nią tematy dotyczące karania w rodzinie.

W dodatku badani zwracali uwagę na prawne aspekty przemocy w rodzinie, co stanowi kolejne potwierdzenie naszej hi-

potezy. Około 54% tych, którzy wiedzieli o zmianie prawnej, deklaroowało poruszanie kwestii prawnych, a nowy zakaz prawny wspomniany był w rozmowach 37% badanych. Wskazuje to na wzrost o ponad 15%.

Co więcej, porównując te liczby z częstotliwością pojawiania się innych tematów i argumentów związanych z tym tematem, widzimy niemal równą istotność aspektów prawnych. Dalsza analiza przy użyciu regresji wielorakiej potwierdza te wyniki.

8. Podsumowanie

Rok po zmianie prawa można zaobserwować znaczący spadek przemocy, czego zresztą się nie spodziewano. Mimo to można dowieść wpływu zakazu stosowania kar cielesnych na trzech płaszczyznach, co wskazuje na jego symboliczne znaczenie:

- wzrost wrażliwości i świadomości prawnej,
- wrażliwsze postrzeganie i definiowanie kar cielesnych jako przemocy,
- bodziec do dyskusji o sankcjach w rodzinie i prawnych ich ograniczeniach.

Ten symboliczny wpływ prawa często jest niedoceniany, ponieważ nie zwraca

się uwagi na jego funkcję jako środka komunikacji. Zmiana prawna jest odpowiedzialna za wiele zmian w wychowaniu i postrzeganiu pewnych praktyk jako niezgodnych z prawem, za określanie i definiowanie przemocy, a także ma wpływ na komunikację w rodzinie. Pierwszym wynikiem jest fakt, że niemieccy rodzice i młodzież o wiele częściej rozmawiają o prawnych ograniczeniach w wychowaniu dzieci, i że wyrabiają sobie coraz większą świadomość prawa. Dlatego możemy myśleć optymistycznie, że w dłuższym niż rok okresie, ten zakaz najprawdopodobniej przyczyni się do redukcji stopnia przemocy w wychowaniu dzieci.

Tłumaczenie: Antonina Bereza

Bibliografia

- Bussmann K.D. (1996), *Changes in Family Sanctioning Styles and the Impact of Abolishing Corporal Punishment*, w: D. Frehsee, W. Horn, K.D. Bussmann (red.), *Family Violence against Children*, Berlin, New York, s. 39–61.
- Durrant J.E. (1996), *The Swedish Ban on Corporal Punishment. Its History and Effects*, w: D. Frehsee, W. Horn, K.D. Bussmann (red.), *Family Violence against Children*, Berlin, New York, s. 19–25.
- Durrant J. E. (1999), *Evaluating the success of Sweden's corporal punishment ban*, „Child Abuse & Neglect” nr 23, s. 435–448.
- Durrant J.E. (2000), *Trends in Youth crime and well-being since the abolition of corporal punishment in Sweden*, „Youth & Society” nr 31, s. 437–455.
- Edfeldt A. (1996), *The Swedish 1979 Aga ban plus fifteen*, w: D. Frehsee, W. Horn, K.D. Bussmann (red.), *Family Violence against Children*, Berlin, New York, s. 27–37.
- Frehsee D. (1996), *Violence Toward Children in the Family and the Role of the Law*, w: D. Frehsee, W. Horn, K.D. Bussmann (red.), *Family Violence against Children*, Berlin, New York, s. 3–18.
- Lansdown G. (2000), *Children's rights and Domestic Violence*, „Child Abuse Review” nr 9, s. 416–425.
- Larzelere R.E., Johnson B. (1999), *Evaluation of the effects of Sweden's spanking ban on physical child abuse rates: A literature review*, „Psychological Reports” nr 85, s. 381–392.
- Newell P. (1989) *Children are people too. The Case against Physical Punishment*, London.
- Palmérus K. (1999), *Self-reported discipline among Swedish parents of pre-school children*, „Infant and Child Development” nr 8, s. 155–171.
- Pfeiffer Ch., Delze I., Enzmann D., Wetzels P. (1998) *Ausgrenzung, Gewalt und Kriminalität im Leben junger Menschen*, „DVJJ-JOURNAL, Sonderdruck Kinder und Jugendliche als Opfer und Täter”, Hannover.
- Roberts J.R. (2000), *Changing public attitudes towards corporal punishment: the Effects of statutory reform in Sweden*, „Child Abuse & Neglect” nr 8, s. 1027–1035.
- Spatz Widom C. (1989), *Child abuse, neglect and adult behaviour: research design and findings on criminality, violence and child abuse*, „American Journal of Orthopsychiatry” nr 3, s. 355–367.
- Stattin H., Janson H., Klackenberglarsson I., Magnusson D. (2000), *Corporal punishment in everyday life: An intergenerational perspective*, w: J. McCord (red.), *Coercion and punishment in long-term perspectives*, s. 315–347.
- Straus M., Sugarman D., Giles-Sims J. (1997), *Spanking by Parents and Subsequent Antisocial Behaviour of Children*, „Arch Pediatric Adolescent Med.” nr 151, s. 761–767.
- Wetzels P. (1997), *Gewalterfahrungen in der Kindheit. Sexueller Mißbrauch, körperliche Misshandlung und deren langfristige Konsequenzen*, Baden-Baden.
- Ziegert K.A. (1983), *The Swedish Prohibition of Corporal Punishment: A Preliminary Report*, „Journal of Marriage and the Family”, s. 917–926.